

72/5/A/2009

WYROK

z dnia 28 maja 2009 r.

Sygn. akt P 87/08*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Andrzej Rzepliński – przewodniczący
Marian Grzybowski
Wojciech Hermeliński – sprawozdawca
Adam Jamróz
Marek Kotlinowski,

protokolant: Krzysztof Zalecki,

po rozpoznaniu, z udziałem Sejmu oraz Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 28 maja 2009 r., pytania prawnego Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie: czy art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.) jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

Art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.), w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398, z 2006 r. Nr 126, poz. 876, z 2007 r. Nr 21, poz. 123, Nr 82, poz. 560, Nr 123, poz. 849, Nr 125, poz. 873 i Nr 191, poz. 1371 oraz z 2008 r. Nr 228, poz. 1524 i Nr 234, poz. 1571 i 1572), w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd odrzuca nieopłacone zażalenie, wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

UZASADNIENIE

I

1. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie, Wydział X Gospodarczy (dalej: sąd pytający) zwrócił się 9 czerwca 2008 r. do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem prawnym, czy art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej: k.p.c.) jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 oraz z art. 78 Konstytucji.

Wątpliwość objęta przedstawionym pytaniem prawnym pozostaje w związku z postępowaniem cywilnym o zapłatę, które w pierwszej instancji zakończyło się wyrokiem Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie z 19 listopada 2007 r. W wyroku tym zawarto postanowienie o kosztach zasądzające od powoda na rzecz pozwanej

* Sentencja została ogłoszona dnia 15 czerwca 2009 r. w Dz. U. Nr 91, poz. 751.

koszty procesu. To rozstrzygnięcie zostało przez pozwaną, działającą przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokata), zaskarżone zażaleniem. To zażalenie, po wcześniejszym ustaleniu przez sąd pierwszej instancji, że spełnia wymogi formalne i zostało należycie opłacone, przekazano sądowi pytającemu, właściwemu do jego rozpoznania. Poddając ponownej ocenie wymogi formalne wniesionego zażalenia, sąd pytający stwierdził, że nie zostało ono opłacone opłatą sądową wymaganą ustawą, a co za tym idzie, powinno być odrzucone przez sąd pierwszoinstancyjny, za pośrednictwem którego zostało wniesione. W aktualnym stanie sprawy, w związku z przekazaniem zażalenia do sądu drugoinstancyjnego, właściwym do jego odrzucenia jest sąd pytający (art. 373 w związku z art. 397 § 2 k.p.c.). Wydanie postanowienia o odrzuceniu zażalenia sąd pytający uzależnia od rozstrzygnięcia przedstawionej wątpliwości konstytucyjnej.

W ocenie sądu pytającego, zakwestionowany przepis koliduje z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji.

Uzasadniając przedstawione wątpliwości konstytucyjne, sąd pytający podkreślił, że rygor wynikający z zaskarżonego przepisu dotyczy wyłącznie pism wnoszonych przez fachowych pełnomocników. Zdaniem sądu pytającego, wątpliwe jest, czy zakładana „fachowość” zawodowego pełnomocnika uzasadnia odmienną ocenę skutków niestaranego działania.

W nawiązaniu do uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 20 grudnia 2007 r. (sygn. P 39/06, OTK ZU nr 11/A/2007, poz. 161), sąd pytający podkreślił, że rozstrzygając o zgodności z Konstytucją art. 130² § 4 k.p.c., Trybunał nie widział przeszkód dla odmiennej oceny przez ustawodawcę skutków wniesienia przez profesjonalnego pełnomocnika nieopłaconego pisma. W ocenie sądu pytającego, odmienna konkluzja w tej kwestii zdaje się wynikać z uzasadnienia sprawy zakończonej wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 20 maja 2008 r. (sygn. P 18/07, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 61).

Podkreślając, że opłacenie pisma właściwą opłatą sądową wymaga wcześniejszego określenia zakresu zaskarżenia, sąd pytający zwrócił uwagę, że apelacja wniesiona przez profesjonalnego pełnomocnika nie może być odrzucona *a limine* z powodu niewskazania zakresu zaskarżenia, a w takiej sytuacji sąd nie ma możliwości ustalenia, czy apelacja jest należycie opłacona.

Sąd pytający zaznaczył, że obowiązujące przepisy nie przewidują rygoru odrzucenia pisma w wypadku wniesienia środka odwoławczego przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego we własnej sprawie. Także pismo wniesione przez sędziego we własnej sprawie nie musi być opłacone w chwili jego wniesienia.

W ocenie sądu pytającego wobec powyższego istnieją wątpliwości co do zgodności zaskarżonego przepisu z art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Powołując się na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, sąd pytający podkreślił, że prawo strony do rozpatrzenia sprawy przez sąd drugiej instancji może być naruszone także przez ustanowienie takich formalnych wymogów wniesienia środka odwoławczego, które czynność tę czynią nadmiernie utrudnioną.

Zaskarżony przepis nie dopuszcza możliwości sanacji czynności procesowej. Nasuwa to wątpliwości co do zgodności tego przepisu z art. 78 Konstytucji.

2. W piśmie z 30 marca 2009 r. stanowisko w sprawie przedstawił Prokurator Generalny, stwierdzając, że zaskarżony przepis w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd odrzuca nieopłacone zażalenie wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji.

Na wstępie Prokurator Generalny rozważył zasadność merytorycznego badania zarzutów podniesionych w sprawie. W tym kontekście przypomniał wyrok z 17 listopada 2008 r. (sygn. SK 33/07, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 154), w którym Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 130² § 3 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, iż sąd odrzuca nieopłaconą apelację wniesioną przez adwokata lub radcę prawnego bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, jest zgodny z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 78 i art. 2 Konstytucji. Wskazując na zakresowy charakter powołanego powyżej wyroku, stwierdził, że wprowadzie tak w powołanym powyżej wyroku, jak i w rozpatrywanym pytaniu prawnym jako przedmiot kontroli wskazano art. 130² § 3 k.p.c., jednak w różnych zakresach jego stosowania. Nie zachodzi zatem tożsamość normy prawnej poddanej już ocenie konstytucyjnej oraz tej, która aktualnie jest kwestionowana. Brak jest więc podstaw do umorzenia postępowania w badanej sprawie. Przesłanki do umorzenia postępowania nie stanowi tu również nowelizacja zaskarżonego przepisu dokonana ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571; dalej: ustawa o zmianie k.p.c.), która uchyla art. 130² § 3 k.p.c. Prokurator Generalny podkreślił, że zmiana ta wejdzie w życie dopiero 1 lipca 2009 r., a zatem nowelizacja kontrolowanego przepisu nie stoi na przeszkodzie merytorycznemu rozstrzygnięciu kwestii jego konstytucyjności.

Przechodząc do merytorycznej oceny zarzutów podniesionych przez sąd pytający, Prokurator Generalny przypomniał, że pytanie o konstytucyjną dopuszczalność istnienia surowszego rygoru w odniesieniu do braków fiskalnych pism procesowych wnoszonych przez podmioty profesjonalne było już przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego. Zgodnie z orzecnictwem Trybunału sformułowanie w tym zakresie surowszych rygorów jest dopuszczalne właśnie ze względu na profesjonalny charakter reprezentacji.

W nawiązaniu do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 17 listopada 2008 r. (sygn. SK 33/07, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 154) poddającego ocenie konstytucyjnej zaskarżony przepis w zakresie, w jakim odnosi się do apelacji, Prokurator Generalny stwierdził, że argumenty powołane przez Trybunał w uzasadnieniu wyroku rozstrzygającego tę sprawę zachowują aktualność w badanej sprawie.

3. W piśmie z 24 kwietnia 2009 r. w imieniu Sejmu stanowisko w sprawie przedstawił Marszałek Sejmu.

W ocenie Sejmu, kwestionowany przepis w zaskarżonym zakresie jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji.

W stanowisku Sejmu podkreślono, że wyrokiem z 17 listopada 2008 r. (sygn. SK 33/07) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż art. 130² § 3 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje odrzucenie przez sąd nieopłaconej apelacji wniesionej przez adwokata lub radcę prawnego bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, jest zgodny z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 78 i art. 2 Konstytucji. Ze względu na zakresowy charakter powołanego powyżej wyroku Sejm tak samo, jak Prokurator Generalny stwierdził, że nie zachodzi tożsamość normy prawnej poddanej już ocenie konstytucyjnej oraz tej, która aktualnie jest kwestionowana. Brak jest więc podstaw do umorzenia postępowania w badanej sprawie.

Oceniając zarzuty podniesione przez sąd pytający, w nawiązaniu do orzecnictwa Trybunału Konstytucyjnego, w tym zwłaszcza do wyroku o sygn. SK 33/07 poddającego ocenie konstytucyjnej zaskarżony przepis w zakresie, w jakim odnosi się do apelacji, Sejm wskazał, że argumenty powołane przez Trybunał w uzasadnieniu wyroku rozstrzygającego tę sprawę zachowują aktualność w badanej sprawie.

W uzasadnieniu przedstawionego stanowiska Sejm zaznaczył, że ustawą z 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy k.p.c. uchyła się art. 130² § 3 k.p.c. W ocenie Sejmu, ustawa ta „konsumuje zarzuty postawione w pytaniu prawnym, a wejście w życie ustawy daje podstawy do umorzenia postępowania ze względu na zbędność orzekania”. Ze względu na to, że zaskarżony przepis traci moc dopiero 1 lipca 2009 r., nowelizacja kontrolowanego przepisu aktualnie nie stoi na przeszkodzie merytorycznemu rozstrzygnięciu kwestii jego konstytucyjności.

II

Na rozprawie 28 maja 2009 r. nie stawiał się prawidłowo powiadomiony przedstawiciel sądu pytającego.

Pozostali uczestnicy postępowania podtrzymali stanowiska wyrażone na piśmie.

Przedstawiciel Sejmu wyjaśnił, że zmiana k.p.c. polegająca na usunięciu zaskarżonego przepisu, która wchodzi w życie 1 lipca br., nie była podyktowana przekonaniem o jego niezgodności z Konstytucją. Stanowiła element systemowych zmian postępowań uproszczonych. Zwrócił również uwagę, że art. 130² k.p.c. na mocy art. 8 noweli będzie w dalszym ciągu stosowany do spraw wszczętych przed jej wejściem w życie.

Uczestnicy postępowania zgodnie stwierdzili, że mimo analogii z wyrokiem w sprawie SK 33/07 nie ma możliwości umorzenia postępowania w oparciu o zasadę *ne bis in idem*. Przedstawiciel Sejmu zwrócił uwagę, że pytanie prawne zostało zadane przed wydaniem tego wyroku przez TK i wyraził przekonanie, że gdyby sąd pytający znał w chwili jego zadawania stanowisko TK w sprawie o sygn. SK 33/07, być może mógłby sam rozstrzygnąć swoje wątpliwości. Przedstawiciel Prokuratora Generalnego uznał, że umorzenie postępowania w oparciu o zasadę *ne bis in idem* jest niedopuszczalne, ponieważ wyrok w sprawie o sygn. SK 33/07 miał charakter zakresowy i dotyczył wyłącznie apelacji, a ponadto w aktualnej sprawie sąd pytający wskazał dodatkowy wzorzec kontroli, który wcześniej nie był rozpatrywany (art. 45 Konstytucji).

Ponadto uczestnicy postępowania oświadczyli, że nie są im znane dane na temat wpływu zwiększonego rygoryzmu postępowania cywilnego wskutek zmian wprowadzonych w latach 2004-2005 na liczbę spraw cywilnych ani też statystyka postępowań przeciwko profesjonalnym pełnomocnikom w sprawie niedopełnienia przez nich obowiązków fiskalnych przy składaniu środków odwoławczych i środków zaskarżenia.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Wątpliwości konstytucyjne sądu pytającego budzi art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.; dalej: k.p.c.). Przepis ten ma następujące brzmienie: „Sąd odrzuca bez wezwania o uiszczenie opłaty pismo wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego środki odwoławcze lub środki zaskarżenia (apelację, zażalenie, skargę kasacyjną, skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, sprzeciw od wyroku zaocznego, zarzuty od nakazu zapłaty, skargę na orzeczenie referendarza sądowego) podlegające opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu zaskarżenia”.

Z *petitum* badanego pytania prawnego zdaje się wynikać, że sąd pytający kwestionuje konstytucyjność powołanego wyżej przepisu w całości. Uzasadnienie przedstawionego pytania prawnego wskazuje jednak w sposób jednoznaczny, że wątpliwości konstytucyjne objęte badanym pytaniem prawnym nie odnoszą się do wszelkich środków odwoławczych oraz środków zaskarżenia, o których mowa jest w tym przepisie, a jedynie do zażalenia. Zarówno ze stanu faktycznego, na gruncie którego powstał problem konstytucyjny objęty badanym pytaniem prawnym, jak i z uzasadnienia wynika, że jego zakres odnosi się wyłącznie do takiej sytuacji, w której restryktywne uregulowanie zawarte w art. 130² § 3 k.p.c. uniemożliwia wniesienie zażalenia. Ze względu na specyfikę pytania prawnego, które może skutecznie zainicjować postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym wtedy tylko, gdy od rozstrzygnięcia objętej nim wątpliwości konstytucyjnej zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem (art. 193 Konstytucji), szersze ujęcie zarzutu w rozpatrywanej sprawie nie mogłoby doprowadzić do skutecznego zainicjowania postępowania przed Trybunałem w tym zakresie.

2. Do rekonstrukcji zgłoszonego zarzutu odnoszącego się do art. 130² § 3 k.p.c. konieczne jest uwzględnienie treści art. 130² § 1 i 2 k.p.c.

Art. 130² § 1 stanowi: „Pismo wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzeczownika patentowego, które nie zostało należycie opłacone, przewodniczący zwraca bez wezwania o uiszczenie opłaty, jeżeli pismo podlega opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu”.

Z kolei zgodnie z art. 130² § 2: „W terminie tygodniowym od dnia doręczenia zarządzenia o zwrocie pisma z przyczyn określonych w § 1 strona może uiścić brakującą opłatę. Jeżeli opłata została wniesiona we właściwej wysokości, pismo wywołuje skutek od daty pierwotnego wniesienia. Skutek taki nie następuje w razie kolejnego zwrotu pisma z tej samej przyczyny”.

Uregulowanie kwestionowane przez sąd pytający zostało wprowadzone do kodeksu postępowania cywilnego przez ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398, ze zm.).

W uzasadnieniach wyroków z 20 grudnia 2007 r. (sygn. P 39/06, OTK ZU nr 11/A/2007, poz. 161) oraz z 26 czerwca 2008 r. (sygn. SK 20/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 86) Trybunał Konstytucyjny wskazał już, że ustawa ta unormowała w jednym akcie zasadniczą materię dotyczącą kosztów sądowych w sprawach cywilnych, wprowadzając zmiany także w k.p.c., w szczególności polegające na dodaniu do przesłanek prowadzących do odrzucenia środków zaskarżenia także ich nieopłacenie.

W sprawie rozstrzygniętej powyższym wyrokiem Trybunał Konstytucyjny wskazał, że zgodnie z art. 126² § 1 k.p.c. sąd nie podejmuje żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona opłata. Sam obowiązek wniesienia opłaty wynika zatem z ustawy o kosztach sądowych.

Podkreślenia wymaga, że co do zasady nieuiszczenie opłaty przy wniesieniu pisma nie stanowi podstawy do jego zwrotu lub pozostawienia bez biegu, lecz powoduje podjęcie czynności zmierzających do usunięcia wadliwości pisma procesowego w zakresie takiego braku. Zgodnie bowiem z art. 130 § 1 k.p.c., jeżeli pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych lub jeżeli od pisma nie uiszczono należnej opłaty, przewodniczący wzywa stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia go w terminie tygodniowym. Dopiero po bezskutecznym upływie tego terminu przewodniczący zwraca pismo stronie. Pismo zwrócone nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma

procesowego do sądu (art. 130 § 2 k.p.c.), natomiast pismo poprawione lub uzupełnione w terminie wywołuje skutki od chwili jego wniesienia (art. 130 § 3 k.p.c.).

Od wskazanej zasady wezwania do uzupełnienia braku opłaty ustawodawca przewidział wyjątki w art. 130² k.p.c., wprowadzając tu jednak pewne różnice co do poszczególnych sytuacji procesowych. Zgodnie z art. 130² § 1 k.p.c. pismo wniesione przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy), które nie zostało należycie opłacone, przewodniczący zwraca bez wezwania do uiszczenia opłaty. Jednak w terminie tygodniowym od dnia doręczenia zarządzenia o zwrocie pisma strona może uiścić brakującą opłatę i jeżeli dokonała tego we właściwej wysokości, pismo wywołuje skutek od daty pierwotnego wniesienia (art. 130² § 2 k.p.c.). Natomiast jeżeli chodzi o środki odwoławcze lub środki zaskarżenia, to sąd odrzuca je bez wezwania do uiszczenia opłaty (art. 130² § 3 k.p.c.).

Jak już wskazano powyżej, zarówno stan faktyczny, na gruncie którego powstał problem konstytucyjny objęty pytaniem prawnym, jak i jego uzasadnienie wskazują, że sąd pytający kwestionuje unormowanie, zgodnie z którym sąd odrzuca nieopłacone zażalenie wniesione przez podmiot profesjonalny bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty. Istota zarzutu sprowadza się do zakwestionowania konstytucyjności uregulowania wynikającego z art. 130² § 3 k.p.c. jako zbyt rygorystycznego z perspektywy strony reprezentowanej przez podmiot profesjonalny.

3. Konstytucyjność uregulowania różnicującego sytuację prawną podmiotów wnoszących środki odwoławcze i środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym była już przedmiotem oceny Trybunału Konstytucyjnego.

W wyroku z 20 grudnia 2007 r. (sygn. P 39/06, OTK ZU nr 11/A/2007, poz. 161), do którego sąd pytający nawiązuje w uzasadnieniu przedstawionego pytania prawnego, Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 130² § 4 zdanie pierwsze w związku z art. 494 § 1 k.p.c., w brzmieniu nadanym ustawą o kosztach sądowych, w zakresie, w jakim w postępowaniu w sprawach gospodarczych przewiduje, że sąd odrzuca nieopłacone zarzuty od nakazu zapłaty, wniesione przez przedsiębiorcę niereprezentowanego przez adwokata lub radcę prawnego, bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej zapłaty, są niezgodne z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji oraz nie są niezgodne z art. 176 ust. 1 Konstytucji. Sentencja tego wyroku została ogłoszona w Dzienniku Ustaw Nr 247, poz. 1845 z 29 grudnia 2007 r. Wskazany wyrok Trybunału Konstytucyjnego zapadł w wyniku kontroli konstytucyjności zainicjowanej pytaniem prawnym, tj. środkiem, który ze swej istoty wnoszony jest w konkretnej sprawie. Sprawa ta dotyczyła nieopłaconych zarzutów od nakazu zapłaty wnoszonych przez przedsiębiorcę.

W wyroku z 26 czerwca 2008 r., sygn. SK 20/07 (OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 86), Trybunał Konstytucyjny orzekł, że: „Art. 130² § 4 zdanie pierwsze w związku z art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.), w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398, z 2006 r. Nr 126, poz. 876 oraz z 2007 r. Nr 21, poz. 123, Nr 82, poz. 560, Nr 123, poz. 849, Nr 125, poz. 873 i Nr 191, poz. 1371), w zakresie, w jakim w postępowaniu w sprawach gospodarczych przewidują, że sąd odrzuca nieopłacone środki odwoławcze lub środki zaskarżenia, wniesione przez przedsiębiorcę, niereprezentowanego przez adwokata lub radcę prawnego, bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, są niezgodne z art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji”. Wyrok ten został wydany w związku ze skargą konstytucyjną wniesioną przez przedsiębiorcę, niereprezentowanego w postępowaniu przed sądem powszechnym przez adwokata lub radcę prawnego. Trybunał Konstytucyjny uznał za niekonstytucyjną normę prawną zawartą w art. 130² § 4 zdanie pierwsze w związku z art. 130² § 3 k.p.c., jedynie w zakresie

skutków, jakie ona wywołuje w stosunku do podmiotów określonych sentencją tego wyroku. W takim też zakresie i w stosunku do podmiotów niereprezentowanych przez adwokata lub radcę prawnego norma ta z dniem opublikowania wyroku w Dzienniku Ustaw Nr 122, poz. 796, tj. 10 lipca 2008 r., utraciła moc obowiązującą.

W wyroku z 17 listopada 2008 r., sygn. SK 33/07 (OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 154), wydanym już po sformułowaniu badanego pytania prawnego, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że: „art. 130² § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.) w zakresie, w jakim przewiduje, że sąd odrzuca nieopłaconą apelację wniesioną przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego bez uprzedniego wezwania do uiszczenia należnej opłaty, jest zgodny z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 78 Konstytucji”. Sentencja tego wyroku została ogłoszona w Dzienniku Ustaw Nr 207, poz. 1307 z 26 listopada 2008 r.

Wskazany powyżej wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 listopada 2008 r. (sygn. SK 33/07) zapadł w wyniku kontroli konstytucyjności zainicjowanej skargą konstytucyjną, tj. środkiem prawnym abstrakcyjno-konkretnym, który ze swej istoty wnoszony jest w indywidualnej sprawie. W sprawie rozstrzygniętej tym wyrokiem Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się w kwestii konstytucyjności art. 130² § 3 k.p.c. wyłącznie w takim zakresie, w jakim przepis ten przewiduje, że sąd odrzuca nieopłaconą apelację wniesioną przez podmiot profesjonalny. Merytoryczna wypowiedź Trybunału Konstytucyjnego w tej sprawie odnosi się zatem tylko do części hipotezy art. 130² § 3 k.p.c.

4. Jak już wskazano, obowiązek ponoszenia kosztów sądowych, w tym opłat sądowych, w sprawach cywilnych reguluje ustawa o kosztach sądowych z 2005 r. Art. 8 ust. 1 ustawy przewiduje, że „W postępowaniu dotyczącym kosztów sądowych stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, chyba że ustawa stanowi inaczej”. Zgodnie zaś z art. 126² § 1 k.p.c. „Sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata”. Uchybienie temu obowiązkowi formalno-prawnemu powoduje, że zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 130 § 1 k.p.c., jeżeli pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych lub jeżeli od pisma nie uiszczono należnej opłaty, przewodniczący wzywa stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia go w terminie tygodniowym. Bezskuteczny upływ terminu skutkuje zwrotem pisma stronie. Pismo zwrócone nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma procesowego do sądu (art. 130 § 2 k.p.c.), natomiast pismo poprawione lub uzupełnione w terminie wywołuje skutki od chwili jego wniesienia (art. 130 § 3 k.p.c.).

Kształtujące pewien rygor, wyjątki od powyższej zasady ustawodawca ujął w art. 130² k.p.c. Zróznicował przy tym pozycję strony zastąpionej przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego) i wnoszącej pismo podlegające opłacie. Różnicowanie to jest wynikiem sytuacji procesowej, w jakiej pozostaje strona. Zgodnie bowiem z art. 130² § 1 k.p.c. pismo wniesione przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy), które nie zostało należycie opłacone, przewodniczący zwraca bez wezwania do uiszczenia opłaty. W terminie tygodniowym od dnia doręczenia zarządzenia o zwrocie pisma strona może uiścić brakującą opłatę i jeżeli dokonała tego we właściwej wysokości, pismo wywołuje skutek od daty pierwotnego wniesienia (art. 130² § 2 i 4 k.p.c.) – por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 20 grudnia 2007 r., sygn. akt P 39/06, OTK ZU nr 11/A/161; z 26 czerwca 2008 r., sygn. SK 20/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 86, z 17 listopada 2008 r., sygn. SK 33/07, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 154).

Odmienne przedstawia się sytuacja strony wnoszącej pismo będące środkiem odwoławczym bądź środkiem zaskarżenia. Wówczas zgodnie z art. 130² § 3 k.p.c. „Sąd odrzuca bez wezwania o uiszczenie opłaty pismo wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego środki odwoławcze lub środki zaskarżenia (apelację, zażalenie, skargę kasacyjną, skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, sprzeciw od wyroku zaocznego, zarzuty od nakazu zapłaty, skargę na orzeczenie referendarza sądowego) podlegające opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu zaskarżenia”.

Nawiązując w kontekście art. 130² § 3 k.p.c. do gwarancji prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji) w wyroku z 20 grudnia 2007 r. (sygn. P 39/06), Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że „rygoryzm skutków wniesienia nieopłaconego pisma zawierającego zarzuty w postępowaniu nakazowym w sprawach gospodarczych jest identyczny w sytuacji, gdy strona miała profesjonalnego pełnomocnika i gdy działała bez niego. O ile nie budzi zastrzeżeń rygoryzm uchybienia obowiązkom wynikającym z konieczności opłacenia pisma w pierwszej sytuacji, o tyle inna musi być ocena sytuacji drugiej. Dlatego wniesienie nieopłaconych zarzutów w postępowaniu nakazowym, skutkujące ich odrzuceniem bez wezwania do opłacenia, można uznać za mieszczące się w zakresie regulacyjnej swobody ustawodawcy – jeśli chodzi o stronę postępowania gospodarczego reprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika. Nie jest natomiast trafne wiązanie identycznych skutków prawnych z sytuacją, gdy podmiot (gospodarczy) działa sam. Wprowadzie w obu wypadkach w postępowaniu (nakazowym) mamy do czynienia z działaniem profesjonalnych podmiotów gospodarczych, jednakowoż za dopuszczalnością odrzucenia nieopłaconego pisma procesowego bez wezwania – przemawia wzgląd na profesjonalizm reprezentacji prawnej, nie zaś okoliczność, że sam spór ma charakter gospodarczy (a więc, że jego strony są profesjonalistami w zakresie jakiejś branży). Inaczej mówiąc: w art. 130² § 1-3 k.p.c. *ratio legis* normowania jest związana z profesjonalnym charakterem reprezentacji w procesie”.

We wskazanym powyżej wyroku Trybunał Konstytucyjny stwierdził także, że kwestionowane rozwiązanie charakteryzuje się bezwzględny, nadmiernym i nieznajdującym konstytucyjnego umotywowania formalizmem w odniesieniu do osób niereprezentowanych przez profesjonalnego pełnomocnika w postępowaniu przed sądem powszechnym, co należy także widzieć przez pryzmat wymagania „rozpatrzenia sprawy przez sąd” jako konsekwencji istnienia konstytucyjnego prawa do sądu.

Do powołanej powyżej argumentacji Trybunał Konstytucyjny nawiązał w wyroku z 17 listopada 2008 r. (sygn. SK 33/07) stwierdzając, że nie można mówić o nadmiernym rygoryzmie art. 130² § 3 k.p.c., jeżeli strona postępowania zastąpiona jest w postępowaniu przed sądem powszechnym przez adwokata, radcę prawnego czy rzecznika patentowego (podmiot profesjonalny). Z samej bowiem istoty zastępstwa procesowego wypełnianego przez profesjonalnego pełnomocnika wynika uprawnione założenie, że pełnomocnik ten będzie działał fachowo, zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą oraz należytą starannością.

Dopuszczalność stosowania surowszego rygoru w odniesieniu do pism procesowych, obarczonych brakami formalnymi wnoszonych przez pełnomocników procesowych będących profesjonalistami, została przez Trybunał potwierdzona także we wcześniejszym orzecznictwie (por. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 września 2006 r., sygn. akt SK 21/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 102).

Również Sąd Najwyższy podkreśla, że prawodawca, nakładając na profesjonalnych pełnomocników zaostrome wymagania w zakresie spełniania stawianych przez ustawę wymagań formalnych oraz oczekując od nich spełniania wysokich standardów zawodowych, za elementarne zadanie warsztatowe uznał prawidłowe od strony formalnej sporządzanie pism procesowych, w tym środków odwoławczych i środków zaskarżenia,

oraz uiszczanie należnych, określonych przez ustawę opłat (por. uchwała SN z 22 lutego 2006 r., sygn. akt III CZP 6/06, OSNC nr 1/2007, poz. 6).

5. Trybunał Konstytucyjny dostrzega, że ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571; dalej: ustawa zmieniająca) uchyla przepis budzący wątpliwości konstytucyjne sądu pytającego. Zgodnie z art. 9 ustawy zmieniającej, zmiana odnosząca się do przepisu kwestionowanego w niniejszym postępowaniu wchodzi w życie po upływie 6 miesięcy od ogłoszenia ustawy zmieniającej, tj. 1 lipca 2009 r. (ustawa została ogłoszona 30 grudnia 2008 r.).

Wejście w życie ustawy zmieniającej nie stanowiłoby przeszkody do merytorycznego badania przez Trybunał Konstytucyjny zarzutów zgłoszonych przez sąd pytający. Zgodnie z przepisem przejściowym wynikającym z art. 8 ust. 1 ustawy zmieniającej, z zastrzeżeniem ust. 2-5, zawarte w niej uregulowania stosują się do postępowań wszczętych po dniu jej wejścia w życie. Ustawa zmieniająca nie przewiduje w tym zakresie odstępstwa dla art. 1 ust. 3 tej ustawy skreślającego m.in. art. 130² § 3 k.p.c.

Podkreślenia wymaga, że w pierwotnym brzmieniu rządowy projekt ustawy zmieniającej (druk nr 949 z 9 września 2008 r.) zmierzał do wyeliminowania niejasności art. 130² § 3 k.p.c. oraz usunięcia art. 130² § 4 k.p.c., którego niekonstytucyjność Trybunał Konstytucyjny stwierdził m.in. wyrokiem z 20 grudnia 2007 r. (sygn. P 39/06, OTK ZU nr 11/A/2007, poz. 161). Dopiero na etapie prac w Senacie wniesiona została poprawka uchylająca art. 130² § 3 i 4 k.p.c. (druk nr 1383 z 21 listopada 2008 r.). Uzasadniając wniesioną poprawkę, Senat powołał się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 maja 2008 r. (sygn. P 18/07, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 61) dotyczący zgodności art. 370¹ k.p.c. z art. 45 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji. Pomimo negatywnej oceny poprawki przez Komisję Sprawiedliwości i Praw Człowieka na posiedzeniu 2 grudnia 2008 r. powołującej się w tym zakresie na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Sejm uchwalił ustawę zmieniającą w wersji zaproponowanej przez Senat (Biuletyn nr 1573/VI).

6. W rozpatrywanej sprawie aktualność zachowuje argumentacja przedstawiona w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 17 listopada 2008 r. (sygn. SK 33/07). Jak wskazano powyżej w kontekście apelacji, Trybunał Konstytucyjny stwierdził w nim, że nie można mówić o nadmiernym rygoryzmie art. 130² § 3 k.p.c., jeżeli strona postępowania zastąpiona jest w postępowaniu przed sądem powszechnym przez adwokata, radcę prawnego czy rzecznika patentowego (podmiot profesjonalny).

Zażalenie jest jednym z rodzajów środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym. O ile apelacja, zgodnie z art. 367 § 1 k.p.c. przysługuje od wyroku sądu pierwszej instancji, o tyle zażalenie wnosi się na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, a ponadto na wskazane enumeratywnie w art. 394 § 1 k.p.c. postanowienia sądu pierwszej instancji oraz zarządzenia przewodniczącego.

W uzasadnieniu wyroku z 20 grudnia 2007 r. (sygn. P 39/06), Trybunał Konstytucyjny wskazał, że w art. 130² § 1-3 k.p.c. *ratio legis* normowania jest związana z profesjonalnym charakterem reprezentacji w procesie. Tymczasem nakaz odesłania do dyspozycji tych przepisów w art. 130² § 4 k.p.c. dotyczy sytuacji znamiennej profesjonalizmem czynności obrotu, na tle których powstał spór. Są to sytuacje nieporównywalne z punktu widzenia cech relewantnych. Dlatego też kontrolowany przepis w odniesieniu do podmiotów nieprofesjonalnych narusza konstytucyjną zasadę równości. Trybunał Konstytucyjny wskazał już, że o ile nie budzi sprzeciwu rygoryzm uchybienia obowiązkom wynikającym z konieczności opłacenia pisma w sytuacji, gdy strona

procesowa korzysta w postępowaniu z pomocy profesjonalnego pełnomocnika, o tyle inna musi być ocena sytuacji, gdy w postępowaniu działa samodzielnie.

Powyższe uwagi dotyczące *ratio* kwestionowanego uregulowania różnicującego sytuację stron znajdują odpowiednie zastosowanie w badanej sprawie w kontekście zarzutu dotyczącego nierównego dostępu do sądu (art. 45 ust. 1 i art. 32 ust. 1 Konstytucji) oraz prawa do zaskarżania orzeczeń (art. 78 Konstytucji).

Argument, że obowiązujące przepisy nie przewidują rygoru odrzucenia pisma w wypadku wniesienia środka odwoławczego przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, jak również przez sędziego we własnej sprawie, którym sąd pytający posłużył się dla uzasadnienia zgłoszonych wątpliwości konstytucyjnych, nie stanowi istotnego *novum*. Z powołanego powyżej orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika bowiem, że kryterium różnicującym jest działanie przez pełnomocnika będącego profesjonalistą, nie zaś samodzielne działanie przez profesjonalistę.

Wymóg adresowany do profesjonalnego pełnomocnika, ustanowiony w art. 130² § 3 k.p.c. nie może być uznany za nadmierny czy też nadmiernie utrudniony. Tym samym brak jest podstaw do uznania, że nałożony przez ustawodawcę rygoryzm związany z odrzuceniem nieopłaconego zażalenia wniesionego przez stronę reprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika naruszał prawo do sądu. Zaskarżony przepis jest zatem zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 oraz z art. 78 Konstytucji.

Mając na względzie wszystkie powyższe argumenty, Trybunał Konstytucyjny orzekł, jak na wstępie.